

Prospects of innovative development of agriculture of the Republic of Uzbekistan

Barno RAZZAKOVA¹

Tashkent State Technical University

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021

Received in revised form

20 February 2021

Accepted 15 March 2021

Available online

15 April 2021

ABSTRACT

The most important branch of the Republic of Uzbekistan is agriculture. The strategy of actions in five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan for 2017–2021, approved by the decree of the President of the Republic, determines the ways of development of this industry. These are the deepening of structural reforms, optimization of areas for potatoes and other crops, the creation of intensive gardens by reducing the area for cotton and grain; improvement of reclamation of irrigated lands; expansion of research on the creation and introduction of new varieties of crops; construction of new and reconstruction of existing enterprises for the production of deep processing products; development of diversified farms; expansion of infrastructure for storage, transportation and marketing of products; measures to mitigate the effects of global climate change and shallowing of the Aral sea. The strategy involves the use of funds from international financial institutions.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини инновацион ривожлантириш истиқболлари

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:
қишлоқ хўжалигининг
инновацион фаолияти,
қишлоқ хўжалигини
ривожлантириш
стратегияси,

Ўзбекистон Республикасининг энг муҳим тармоғи қишлоқ хўжалиги. Республика Президентининг Фармони билан тасдиқланган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси ушбу

¹ Senior lecturer, Tashkent State Technical University, Tashkent, Uzbekistan.
E-mail: barno_razakova@yahoo.com;

Ўзбекистон Республикаси,
қишлоқ хўжалигига
инвестициялар.хизмат.

соҳани ривожлантириш йўлларини белгилаб беради. Булар: таркибий ислоҳотларни чукурлаштириш, картошка ва бошқа экинлар майдонларини оптималлаштириш, пахта ва ғалла майдонларини камайтириш орқали интенсив боғлар яратиш; суфориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш; қишлоқ хўжалиги экинларининг янги навларини яратиш ва жорий этиш бўйича тадқиқотларни кенгайтириш; чуқур қайта ишлайдиган озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича янги қайта ишлаш корхоналарини қуриш ва мавжудларини қайта қуриш; кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш; маҳсулотларни сақлаш, ташиб ва сотиш инфратузилмасини кенгайтириш; глобал иқлим ўзгаришини ва Орол денгизининг қуришини юмшатиш бўйича чоралар кўриш. Стратегия бунинг учун халқаро молия институтларининг маблағларидан фойдаланишни назарда тутади.

Перспективы инновационного развития сельского хозяйства Республики Узбекистан

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:
инновационная
деятельность сельского
хозяйства,
стратегия развития
сельского хозяйства,
Республика Узбекистан,
инвестиции в сельское
хозяйство.

Важнейшей отраслью Республики Узбекистан является сельское хозяйство. Стратегией действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017–2021 годах, утвержденной Указом Президента Республики, определены пути развития данной отрасли. Это: углубления структурных реформ, оптимизация площадей под картофель и другие культуры, создание интенсивных садов за счет сокращения земель под хлопком и зерновыми; улучшение мелиорации орошаемых земель; расширение исследований по созданию и внедрению новых сортов сельхозкультур; строительство новых и реконструкция существующих перерабатывающих предприятий по выпуску продуктов питания глубокой переработки; развитие многопрофильных фермерских хозяйств; расширение инфраструктуры хранения, транспортировки и сбыта продукции; принятие мер по смягчению глобального изменения климата и высыхания Аральского моря. Стратегией предусмотрено использование для этого средств международных финансовых институтов.

Қишлоқ хўжалиги – Ўзбекистон иқтисодиётининг энг муҳим тармоғи. Бу аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотларига, саноат тармоқлари эса хом ашёга бўлган эҳтиёжини қондиради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПҚ-4947-сонли қарори билан тасдиқланган “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича ҳаракат стратегияси” қишлоқ

хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантиришга қаратилган. Қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш:

– таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришни муттасил ривожлантириш, мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини янада мустаҳкамлаш, экологик тоза маҳсулотни ишлаб чиқаришни кенгайтириш, аграр секторининг экспорт салоҳиятини сезиларли даражада ошириш;

– пахта ва бошоқли дон экиладиган майдонларни қисқартириб, экин майдонларини янада мақбуллаштириш, бўшаб қолган ерларга картошка, сабзавот, озиқ-овқат ва мойли экинларни, шунингдек янги интенсив боғ ва узумзорларни жойлаштириш;

– қишлоқ хўжалик экинларининг янги селекция навларини ҳамда юқори маҳсулдорликка эга, касаллик ва зааркунандаларга чидамли, маҳаллий ер-иқлим ва экологик шароитларга мослашган ҳайвонот турларини яратиш ва ишлаб чиқаришга жорий этиш бўйича илмий-тадқиқот ишларини кенгайтириш;

– фермер хўжаликлар, энг ааввало қишлоқ хўжалиги маҳсулотларни ишлаб чиқараётган, қайта тайёрланаётган, тайёрлаш, сақлаш, сотиш, курилиш ишлари ва хизматлар кўрсатиш билан шуғулланаётган қўп тармоқли фермер хўжаликларини рағбатлантириш ва ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш;

– қишлоқ хўжалик маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш, ярим тайёр маҳсулотлар ва тайёр озиқ-овқат маҳсулотларини, шунингдек қадоқлаш буюмларини ишлаб чиқариш бўйича энг замонавий юқори технологияли ускуналар билан жиҳозланган, қайта ишловчи янги корхоналарни қуриш, мавжудларини реконструкция ва модернизация қилиш юзасидан инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш;

– қишлоқ хўжалиги маҳсулотларни сақлаш, транспортировка қилиш ва сотиш, агрокимё, молиявий ва бошқа замонавий бозор хизматларни кўрсатиш инфратузилмасини янада кейгатириш;

– суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш, мелиоратив ва ирригация обьектларнинг тармоғини ривожлантириш, қишлоқ хўжалигии шлаб чиқариш соҳасига интенсив усулларни, энг ааввало замоновий сув ва ресурсларни тежайдиган агротехнологияларни жорий этиш, унумдорлиги юқори қишлоқ хўжалиги техникасидан фойдаланиш; глобал иқлим ўзгариши ва Орол денгизи қуриб қолишининг қишлоқ хўжалиги ривожланиши ҳамда аҳолининг ҳаёт фаолиятига салбий таъсирини юмшатиш бўйича тизимли чора-тадбирларни кўриш;

Таркибий ислоҳотларни чуқурлаштириш, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ривожлантириш, мамлакатнинг озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш, экологик тоза маҳсулотлар ишлаб чиқаришни қўпайтириш ва саноатнинг экспорт салоҳиятини сезиларли даражада ошириш республика қишлоқ хўжалигининг энг муҳим вазифалари сифатида тан олинган².

Ушбу хужжатга мувофиқ, 2017–2021 йилларда пахта ва ғалла экинлари эгаллаган ерларни қисқартириш орқали картошка, сабзавот, интенсив боғлар,

²Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 14 январь куни Вазирлар Маҳкамасининг мамлакатимизни 2016 йилдаги ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунларини ҳар томонлама таҳлил қилиш ҳамда республика ҳукуматининг 2017 йил учун иқтисодий ва ижтимоийдастури энг муҳимиёналишлари ва устувор вазифаларини белгилашга бағишлиланган кенгайтирилган мажлисдаги нутқи. 19 январь 2017 йил.

мойли ва узумзорлар майдонларини кенгайтириш билан боғлиқ экиш майдонларини оптималлаштириш бўйича ишлар олиб борилади. Шу билан бирга, қишлоқ хўжалик экинларини қайта ишлашнинг илфор қишлоқ хўжалиги технологиялари, юқори маҳсулдор қишлоқ хўжалиги техникаси ва машиналари ҳамда замонавий суғориш усусларидан фойдаланиш натижасида барча экинлар ҳосилдорлигини ошириш прогноз қилинмоқда³.

Экин майдонлари таркибини оптималлаштириш ва экинлар ҳосилдорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сезиларли даражада кўпайишига олиб келади ва мамлакатнингозиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш учун асос яратилади.

Ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ, 2017 йилда пахта экиш майдони 49 минг гектарга ва ғалла экинлари майдони 10 минг гектарга қисқартирилди. Шу туфайли картошка 8,1 минг гектарга, сабзавотлар 27,2 минг гектарга, интенсив боғлар 5,9 минг гектарга, узумзорлар 2,9 минг гектарга, ем-хашак экинлари 10,9 минг гектарга ва мойли экинлар 4 минг гектарга жойлаштирилди. Натижада пахта ва ғалла экинларини етиштириш учун ноқулай бўлган жойларда уларни етиштиришдан қўрилган зарар қисқарди, қўшимча иш ўринлари яратилди ва мева-сабзавот экспортни кўпайтирилди.

Замонавий қишлоқ хўжалиги технологиялари асосида серҳосил, эрта пишадиган дараҳтлар, митти ва ярим митти дараҳтларни экиш орқали интенсив боғлар ва узумзорларни ривожлантириш, шунингдек, жаҳон бозорларида талаб қилинадиган, экспортга йўналтирилган мева-сабзавот маҳсулотларини кўпайтириш муҳим вазифалар ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва Сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига кўра 2011–2016 йилларда боғдорчиликда янги қишлоқ хўжалиги технологияларидан фойдаланиш асосида 31,3 минг гектар майдонда юқори маҳсулдор митти ва ярим митти интенсив боғлар яратилди⁴.

Қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигини ошириш учун уруғ етиштириш ката аҳамиятга эга. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва Сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига кўра, постсовет даврида мамлакатимиз олимлари мева, ёнғоқ, субтропик, цитрус ўсимликлари ва узумнинг янги навларини яратиш, маҳаллий ва жорий этилган навларни ўрганиш, етиштириш технологияларини ривожлантириш ва уларни ишлаб чиқаришга жорий этиш бўйича кенг кўламли тадқиқотлар олиб борган. Натижада Марказий Осиёда биринчи марта селекция йўли билан уруғ, тош мевалар, ёнғоқ экинларининг янги навларини яратиш учун асос яратилди. Кўп йиллик илмий изланишлар натижасида мева ва узумнинг 170 дан ортиқ навлари яратилди, уларнинг саксонга яқини давлат реестрига киритилган. Бугунги қунда мева, сабзавот, картошка ва полиз маҳсулотларининг 709 тури Давлат реестрига киритилган бўлиб, улардан 189 таси маҳаллий, 520 таси хорижий навлардир.

Ушбу йўналишдаги ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ вазифалар:

³Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг ПФ-4947-сон 07.02.2017 йил «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони.

⁴Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика кўмитасининг 2011-2015 йилларга мўлжалланган маълумотлари. (<http://old.lex.uz/pages/getpage.aspx>)

– республикамиз тупроқ-икълим шароитига, қурғоқчилик, тупроқ шўрланиши ва касалликларга чидамли қишлоқ хўжалик экинлари ва ҳайвон турларининг янги навларини яратиш бўйича тадқиқот ишларини кенгайтириш;

– турли тупроқ-икълим шароитига мослашган қишлоқ хўжалик экинларининг эрта пишар ва юқори ҳосилдор навларини яратиш⁵.

Аграр комплексни ривожлантириш стратегиясининг муҳим қисми чорвачилик саноатини модернизациялаш ва интенсивлаштириш ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 29 декабрдаги ПҚ-2460-сонли “2016-2020 йилларда қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш ва ривожлантиришни чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармонида 2016 йилда қорамоллар сонини кўпайтириш бўйича вазифалар белгиланган – 2020 йил 3165 минг бошга, қўй ва эчки – 4281 минг бошга, парранда гўшти – 31200 минг бошга. Натижада гўшт (тирик вазнда) ишлаб чиқариш – 519,0 минг тоннага, сут – 4177,0 минг тоннага, балиқ – 90,0 минг тоннага, асал – 13,7 минг тоннага, тухум – 4100,0 миллион донага кўпайди.

Чорвачилик ривожланган давлатлардан зотли қорамолларни олиб келишга жиддий эътибор берилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва Сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига кўра, 2006-2016 йилларда 69.175 бош наслли қорамоллар Украина, Белорусия, Польша, Австрия, Германия, Голландия ва бошқа Европа мамлакатларидан келтирилган.

Ҳозирги вақтда озиқ-овқат хавфсизлиги глобал муаммолардан биридир. БМТ маълумотларига кўра, ҳозирги вақтда дунё аҳолисининг 30% очлик ва тўйиб овқатланмаслиқдан азият чекмоқда. Бундай шароитда республикада аҳолини юқори сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашда сезиларли натижаларга эришилди. Шундай қилиб, агар 1990 йилда барча турдаги озиқ-овқат маҳсулотларини истеъмол қилиш (аҳоли жон бошига) меъёрдан кам бўлган бўлса, 2016 йилда гўшт истеъмоли ҳажми меъёрдан 105,4%, сут маҳсулотлари-194,9%, картошка-104,4%, сабзавот ва полиз маҳсулотлари – 221,3% ни ташкил этди⁶.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кўпайтириш, нархларнинг кескин кўтарилишини олдини олиш бўйича ҳаракатлар стратегиясида қуйидаги чора-тадбирлар белгиланди:

– сабзавот, картошка, полиз, мева, узум, гўшт, сут, тухум, балиқ ва асал ишлаб чиқаришни кўпайтириш;

– иссиқхона хўжаликларини, фуқароларнинг шахсий уй-жой участкаларини яратиш;

– аҳолининг уй-жой участкаларида ва деҳқон хўжаликларида муқобил энергия манбаларидан фойдаланган ҳолда енгил қурилиш иссиқхоналари, кичик паррандачилик, балиқ етиштириш, асаларичилик хўжаликларини яратиш;

– шахсий томорқа участкаларидан самарали ва оқилона фойдаланиш, юқори ҳосил ва фойда олиш учун замонавий технологияларни тушунтириш ва тарқатиш;

– совутгич омборларини қуриш ва эскиларини модернизация қилиш, янги иш ўринларини яратиш;

⁵Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг 2011-2015 йилларга мўлжалланган маълумотлари. (<http://old.lex.uz/pages/getpage.aspx>)

⁶Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг 2011-2015 йилларга мўлжалланган маълумотлари. (<http://old.lex.uz/pages/getpage.aspx>)

– биргаликда экиш тартиби ёрдамида узоқ муддатли экинларни жойлаштиришни режалаштиришга ўтиш орқали тупроқ унумдорлиги ва экинлар ҳосилдорлигини ошириш.

Қишлоқ хўжалигини барқарор ва самарали ривожлантиришнинг муҳим омили кўп тармоқли фермер хўжаликларини яратиш ва мустаҳкамлашдир. Улар нафақат қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, балки уларни чуқур қайта ишлаш ва аҳолига хизмат кўрсатиш билан ҳам шуғулланиши лозим. Бу уларнинг молиявий ҳолати, барқарорлиги ва тўлов қобилиятини мустаҳкамлаш, рақобатбардошлигини оширишга ёрдам беради.

Сўнгги йилларда республикамизнинг бир қатор вилоятлари синовдан ўтказилди ва экинларни суғоришда янги технологиялардан фойдаланишга тавсия этилади. “2013–2017 йилларга мўлжалланган суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш Давлат дастури”га мувофиқ республикада замонавий суғориш усуллари жорий етилди. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва Сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига кўра, 2011–2016 йилларда республикада экилган майдонларни томчилатиб суғориш, пластик плёнка остида ётқизиқларни суғориш, кўчма егилувчан қувурлар билан суғориш технологиялари жорий етилди

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 5 мартағи ПҚ-2505-сонли “2016–2020 йилларда мева-сабзавот ва гўшт-сут маҳсулотларининг хом ашё базасини янада ривожлантириш, уларни қайта ишлашни чуқурлаштириш, озиқ-овқат товарлари ишлаб чиқариш ва экспорт қилишни кўпайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони умумий қиймати 595 886,3 минг долларлик қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш бўйича 180 инвестиция лойиҳасини амалга ошириди.

Хуносат қилиб, “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича харакатлар стратегияси”га доир чора-тадбирлар қишлоқ хўжалиги соҳасининг барқарор ривожланишини таъминлайди, мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлайди, экспорт салоҳиятини оширади ва республика аҳолисининг ҳаёт сифатини яхшилайди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Президенти Ш. Мирзиёевнинг 2017 йил 14 январь куни Вазирлар Маҳкамасининг мамлакатимизни 2016 йилдаги ижтимоий-иктисодий ривожлантириш якунларини ҳар томонлама таҳлил қилиш ҳамда республика ҳукуматининг 2017 йил учун иқтисодий ва ижтимоий дастури энг муҳим йўналишлари ва устувор вазифаларини белгилашга бағишиланган кенгайтирилган мажлисдаги нутқи. 19 январь 2017 йил.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг ПФ-4947-сон 07.02.2017 йил “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони.

3. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг 2011–2015 йилларга мўлжалланган маълумотлари. (<http://old.lex.uz/pages/getpage.aspx>)

4. Набоков В.И. Некрасов К.В. Управление инновационной деятельностью организаций АПК в современных условиях // Агропродовольственная политика России. – 2017. – №1(61). – С. 30–32.

5. Лялина Т.М., Набоков В.И., Горбунова О.С. Инновационная деятельность организаций животноводства региона и человеческий капитал // Аграрный вестник Урала. – 2015. – № 2 (132). – С. 91–93.

6. Skvortsov E.A., Bykova O.A., Mymrin V.S., Skvortsova E.G., Neverova O.P., Nabokov V.I. Determination of the applicability of robotics in animal husbandry. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAS. March 2018 Special Edition. PP. 291–299.

7. Фомин А.А., Тихомирова А.И. Макроэкономические факторы реализации экспортного потенциала животноводства. Международный сельскохозяйственный журнал. 2018. – № 3. – С. 68–72.